

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باسمه تعالی

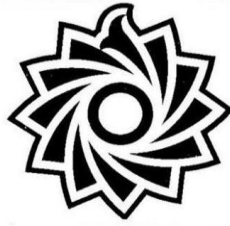

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب **صفویا کریمی پور** متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مأخذ ذکر گردیده است. این پایان‌نامه رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارایه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو
صفویا کریمی پور
امضاء

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

عرفان شهریاری

نگارش:

صونا رنجبر بیله سوار

استاد راهنما: آقای دکتر رسول چهرقانی منتظر

استاد مشاور: آقای دکتر یدالله بهمنی مطلق

پایان نامه برای دریافت درجهی کارشناسی ارشد

در رشتهی زبان و ادبیات فارسی

دی ماه ۱۳۹۲

شماره: ۲۰۱۸۰۸
تاریخ: ۹۴، ۱، ۲۴
پوست:

دانشگاه تربیت مدرس

به نام خدا

صور تجلسه دفاع پایان نامه تحصیلی دوره کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم صوفیا رفیعی بیله سوار رشته: زبان و ادبیات فارسی تحت عنوان: "عرفان شهریاری" که در تاریخ ۹۴/۱/۵ با حضور هیأت محترم داوران در دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی برگزار گردید و نتیجه به شرح زیر اعلام گردید.

قبول (باجه بسیار) امتیاز (۱۸،۲۵) دفاع مجدد مردود.

۱ - عالی (۱۹ - ۲۰)

۲ - بسیار خوب (۱۸ - ۱۸/۹۹)

۳ - خوب (۱۶ - ۱۷/۹۹)

۴ - قابل قبول (۱۴ - ۱۵/۹۹)

۵ - غیر قابل قبول (کمتر از ۱۴)

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء
	استادیار	دکتر رسول چهرقانی	استاد راهنما
	استادیار	دکتر یداله بهمنی	استاد مشاور
	استادیار	دکتر علی اکبر افراسیاب پور	استاد داور داخلی
	استادیار	دکتر شیرزاد طائفی	استاد داور خارجی
	استادیار	دکتر سید محمد رضا امام جمعه	نماینده تحصیلات تکمیلی

دکتر غلامعلی احمدی

رئیس دانشکده علوم انسانی

تهران، لویزان، کد پستی: ۱۶۷۸۸-۱۵۸۱۱
صندوق پستی: ۱۶۷۸۵-۱۶۳
تلفن: ۲۲۹۷۰۰۶۰-۹ فکس: ۲۲۹۷۰۰۳۳
Email: sru@sru.ac.ir
www.srttu.edu

چیدم گلی ز باغ ادب تا بروز عید
در بارگاه میر ادب پرور آورم
حیف است با خسان گل دانش کنی نثار
من گل نثار مردم دانشور آورم

شهریار

تقدیم به:

خدایی که آفرید

جهان را، انسان را، عقل را، علم را، معرفت را، عشق را
و به کسانی که عشقشان را در وجودم دمید.

نمی‌توانم معنایی بالاتر از تقدیر بر زبانم جاری سازم و سپاس خود را در وصف استادان
خویش آشکار نمایم، که هر چه گویم، کم گفته‌ام.

استادان فرهیخته و پرمایه‌ام، آقایان دکتر چهرقانی منتظر، دکتر بهمنی‌مطلق و دکتر
افراسیاب‌پور.

چکیده:

شهریار که در خانواده‌ای مذهبی و دین‌مدار رشد و پرورش یافته بود، از اعتقادات مذهبی محکمی برخوردار بود که همین پاکی ذاتی و همین اعتقادات محکم، باعث به وجود آمدن گرایش‌های عرفانی در ایشان شد. البته شکست و ناکامی او در عشق نیز مزید بر علت شد و خدا را هر چه بیشتر قرین دل شکسته‌اش کرد و از شهریار انسانی سالک و راهرو در مسیر عرفان و معنویات ساخت. مضامین عرفانی در اکثر اشعار شهریار - حتی اشعاری که ظاهراً رنگ و بوی عشق زمینی دارند - خودنمایی می‌کنند و نشان از باورها و اندیشه‌های عرفانی این شاعر عارف دارند. در این تحقیق، سعی شده است تا بخشی از این باورها و اندیشه‌ها از لابه لای اشعار ایشان استخراج شده، مورد بررسی و مطالعه قرار گیرند. روشی که در این رساله به کار رفته است بیشتر، تکیه بر مقامات اهل سلوک از دیدگاه خواجه عبدالله انصاری بوده و تا جای ممکن، اشعار شهریار مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته و ابیاتی متناسب با برخی از این مقامات پیدا شده و مورد استفاده قرار گرفته‌اند. قسمتی از کار نیز اختصاص به بررسی برخی از رموز و اصطلاحات عرفانی در اشعار ایشان دارد.

کلیدواژه‌ها: شهریار، عرفان، مضامین عرفانی، غزل، شعر فارسی.

فهرست مطالب

۱ فصل اول : کلیات تحقیق
۲ ۱-۱: عنوان تحقیق
۲ ۲-۱: بیان مسأله تحقیق
۲ ۳-۱: پرسش‌های تحقیق
۲ ۴-۱: اهمیت و ضرورت تحقیق
۳ ۵-۱: پیشینه‌ی تحقیق
۳ ۶-۱: اهداف تحقیق
۳ ۷-۱: روش تحقیق
۴ فصل دوم : زندگی‌نامه
۵ ۱-۲: سرآغاز زندگی
۵ ۲-۲: دوران تحصیل و عشق جوانی
۷ ۳-۲: سال‌های ناکامی
۸ ۴-۲: سال‌های تلخ و شیرین زندگی
۹ ۵-۲: دوران سیر و سیاحت
۹ ۶-۲: دوران خزان زندگی
۱۰ ۷-۲: آثار شهریار
۱۰ ۸-۲: درباره‌ی شهریار
۱۱ ۱-۸-۲: ملک الشعراى بهار

- ۱۱ ۲-۸-۲: سعید نفیسی
- ۱۱ ۳-۸-۲: پژمان بختیاری
- ۱۱ ۴-۸-۲: نیما یوشیج
- ۱۲ ۵-۸-۲: محمد علی جمالزاده
- ۱۲ ۶-۸-۲: منوچهر مرتضوی
- ۱۲ ۷-۸-۲: میر جلال الدین کزازی
- ۱۲ ۸-۸-۲: هوشنگ ابتهاج
- ۱۳ ۹-۸-۲: مفتون امینی
- ۱۳ ۱۰-۸-۲: حمید سبزواری
- ۱۳ ۱۱-۸-۲: نظمی تبریزی
- ۱۳ ۱۲-۸-۲: بولود قره چورلو
- ۱۴ ۱۳-۸-۲: سلیمان رستم
- ۱۴ ۱۴-۸-۲: محمد راحیم
- ۱۵ فصل سوم : سبک شعری شهریار
- ۱۶ ۱-۳: غزل شهریار
- ۱۸ ۲-۳: مکتب شهریار
- ۱۸ ۳-۳: دیگر قالب‌های شعر شهریار
- ۱۸ ۱-۳-۳: قصیده
- ۱۹ ۲-۳-۳: قطعه
- ۱۹ ۳-۳-۳: مثنوی
- ۱۹ ۴-۳-۳: چهار لختی‌ها

۲۰۴-۳: شعرهای ترکی شهریار.....
۲۰۱-۴-۳: قالب‌ها.....
۲۰۲-۴-۳: اوزان.....
۲۰۳-۴-۳: قافیه در شعرهای ترکی شهریار.....
۲۱۴-۴-۳: آرایه‌های بدیعی.....
۲۲ فصل چهارم : عرفان
۲۳۱-۴: تعریف‌هایی از عرفان.....
۲۳۱-۱-۴: تعریف لغوی.....
۲۳۲-۱-۴: تعریف پدیدار شناسانه.....
۲۴۳-۱-۴: تعریف کل‌نگر.....
۲۴۴-۱-۴: عرفان بودایی.....
۲۴۵-۱-۴: عرفان مسیحی.....
۲۴۶-۱-۴: عرفان اسلامی.....
۲۵۲-۴: آموزه‌ی عرفان.....
۲۵۳-۴: هدف عرفان.....
۲۶۴-۴: تقسیمات عرفان.....
۲۶۱-۴-۴: عرفان عملی.....
۲۶۲-۴-۴: عرفان نظری.....
۲۶۵-۴: عارف ، عابد، زاهد.....
۲۷۶-۴: عارف از دیدگاه امام صادق (ع).....
۲۷۷-۴: عرفان در قرآن.....

۲۷۱-۷-۴: وحدت وجود
۲۸۲-۷-۴: تقوا
۲۸۳-۷-۴: خلوت
۲۸۴-۷-۴: ثبات قدم
۲۸۵-۷-۴: نیت
۲۸۸-۴: مقامات و احوال
۲۹۹-۴: مقامات اهل سلوک
۲۹۱-۹-۴: بدایات
۲۹۲-۹-۴: ابواب
۲۹۳-۹-۴: معاملات
۳۰۴-۹-۴: اخلاق
۳۰۵-۹-۴: اصول
۳۰۶-۹-۴: وادی‌ها
۳۰۷-۹-۴: احوال
۳۱۸-۹-۴: ولایات
۳۱۹-۹-۴: حقایق
۳۱۱۰-۹-۴: نهایات
۳۱۱۰-۴: اصطلاحات عرفانی
۳۲۱۱-۴: تصوّف چیست؟
۳۲۱۲-۴: صوفی کیست؟
۳۳۱۳-۴: شعر عرفانی

۳۳ قصیده: ۱-۱۳-۴
۳۳ غزل: ۲-۱۳-۴
۳۴ مثنوی: ۳-۱۳-۴
۳۴ رباعی: ۴-۱۳-۴
۳۵ فصل پنجم: شهریار و عرفان
۳۶ ۱-۵: عرفان و عارف از منظر شهریار
۳۷ ۲-۵: هماهنگی شرع و عرفان از دید شهریار
۳۷ ۳-۵: شهریار عارف
۳۸ ۴-۵: هدف شهریار از انتخاب عرفان
۳۸ ۵-۵: شهریار و رویاهای صادقانه
۳۹ ۶-۵: شهریار و عزلت
۴۰ ۷-۵: شهریار و شب‌زنده‌داری
۴۰ ۸-۵: اخلاق شهریار
۴۱ ۹-۵: شهریار و توکل
۴۱ ۱۰-۵: شهریار و امدادهای غیبی
۴۲ ۱۱-۵: شهریار و توبه
۴۲ ۱۲-۵: شهریار و الهام
۴۳ ۱۳-۵: شهریار و مکاشفه
۴۳ ۱۴-۵: شهریار و عشق
۴۵ ۱۵-۵: شهریار و علم قرآن
۴۶ ۱۶-۵: شهریار و توحید

۴۷۱۷-۵: شهریار و روزنه‌ای به جهان معنی
۴۹۱۸-۵: نظر شهریار در مورد آفرینش، تفکر، تعقل و وحی
۵۴ فصل ششم : عرفان شهریار
۵۵۱-۶: برخی از مقامات عرفانی در شعر شهریار
۵۵۱-۱-۶: یقظه
۵۷۲-۱-۶: توبه
۵۸۳-۱-۶: محاسبه
۵۹۴-۱-۶: تفکر
۶۰۵-۱-۶: تذکر
۶۲۶-۱-۶: اعتصام
۶۳۷-۱-۶: فرار
۶۴۸-۱-۶: ریاضت
۶۵۹-۱-۶: سماع
۶۶۱۰-۱-۶: حزن
۶۷۱۱-۱-۶: خوف
۶۸۱۲-۱-۶: اشفاق
۶۹۱۳-۱-۶: خشوع
۷۰۱۴-۱-۶: اخبات
۷۱۱۵-۱-۶: زهد
۷۲۱۶-۱-۶: ورع
۷۳۱۷-۱-۶: تبطل

٧٤ ١٨-١-٦: رجا.
٧٥ ١٩-١-٦: رعايت.
٧٥ ٢٠-١-٦: حرمت.
٧٥ ٢١-١-٦: تهذيب.
٧٦ ٢٢-١-٦: توكل.
٧٧ ٢٣-١-٦: تفويض.
٧٧ ٢٤-١-٦: ثقه.
٧٩ ٢٥-١-٦: تسليم.
٨١ ٢٦-١-٦: صبر.
٨٢ ٢٧-١-٦: رضا.
٨٣ ٢٨-١-٦: شكر.
٨٥ ٢٩-١-٦: حيا.
٨٥ ٣٠-١-٦: صدق.
٨٦ ٣١-١-٦: خلق.
٨٨ ٣٢-١-٦: تواضع.
٨٩ ٣٣-١-٦: فتوت.
٩٠ ٣٤-١-٦: يقين.
٩١ ٣٥-١-٦: انس.
٩٢ ٣٦-١-٦: ذكر.
٩٢ ٣٧-١-٦: فقر.
٩٥ ٣٨-١-٦: غنا.

٩٦٣٩-١-٦: احسان
٩٧٤٠-١-٦: علم
٩٨٤١-١-٦: حڪمت
٩٩٤٢-١-٦: بصيرت
٩٩٤٣-١-٦: فراست
١٠٠٤٤-١-٦: الهام
١٠١٤٥-١-٦: همّت
١٠٣٤٦-١-٦: محبّت
١٠٥٤٧-١-٦: غيرت
١٠٦٤٨-١-٦: شوق
١٠٨٤٩-١-٦: قلق
١٠٨٥٠-١-٦: وجد
١٠٩٥١-١-٦: دهشت
١١٠٥٢-١-٦: برق
١١١٥٣-١-٦: ذوق
١١١٥٤-١-٦: صفا
١١٣٥٥-١-٦: سرور
١١٤٥٦-١-٦: سرّ
١١٥٥٧-١-٦: غربت
١١٨٥٨-١-٦: غرق
١١٨٥٩-١-٦: مكاشفه

۱۱۹ ۶۰-۱-۶: مشاهده
۱۲۰ ۶۱-۱-۶: معاینه
۱۲۱ ۶۲-۱-۶: حیات
۱۲۲ ۶۳-۱-۶: سکر
۱۲۲ ۶۴-۱-۶: اتصال
۱۲۴ ۶۵-۱-۶: انفصال
۱۲۵ ۶۶-۱-۶: معرفت
۱۲۶ ۶۷-۱-۶: فنا
۱۲۶ ۶۸-۱-۶: بقا
۱۲۶ ۶۹-۱-۶: فنا و بقا
۱۲۹ ۷۰-۱-۶: جمع
۱۲۹ ۷۱-۱-۶: توحید
۱۳۱ ۲-۶: برخی از بینش‌های عرفانی در شعر شهریار
۱۳۱ ۱-۲-۶: وحدت وجود
۱۳۲ ۲-۲-۶: عزلت
۱۳۳ ۳-۲-۶: تجلی
۱۳۴ ۴-۲-۶: توفیق
۱۳۴ ۳-۶: برخی از اصطلاحات عرفانی در شعر شهریار
۱۳۴ ۱-۳-۶: آینه
۱۳۵ ۲-۳-۶: پیر

۱۳۵ خرابات: ۳-۳-۶
۱۳۵ خرقة: ۴-۳-۶
۱۳۶ دل: ۵-۳-۶
۱۳۶ رند: ۶-۳-۶
۱۳۷ زلف: ۷-۳-۶
۱۳۷ ساغر: ۸-۳-۶
۱۳۷ ساقی: ۹-۳-۶
۱۳۹ فصل هفتم : نتیجه گیری و پیشنهاد
۱۴۰ ۱-۷: نتیجه گیری
۱۴۱ ۲-۷: پیشنهاد
۱۴۱ منابع و مآخذ

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱: عنوان تحقیق:

عرفان شهریار

۱-۲: بیان مسأله‌ی تحقیق

شهریار شاعری است که در دوران زندگی و در روزگار خویش، به آوازه و شهرت عالم‌گیری دست پیدا کرده است. یکی از علل شهرت و عالم‌گیری شعر او می‌تواند توجه او به معنویات، خدا و عرفان باشد. چیزی که در گذر قرن‌ها به باد فراموشی و بی‌اهمیتی سپرده شده بود. شهریار که خود، شاعری عارف است؛ با توجه به مضامین عارفانه‌ی شعرای بزرگ گذشته از جمله خواجه حافظ شیرازی، عرفان را با بیان جدید و به روز، وارد شعر کرد که برای مردم عادی قابل فهم و درک است. شاخص‌ترین و بارزترین مشخصه‌ی شعر شهریار، همین پرداختن به عرفان و حقیقت است. عرفان، گمشده‌ی زندگی بشر معاصر بود، اما شهریار آن را انتخاب کرد و با قرار گرفتن در مسیر آن، هم مفهوم جدید و متفاوتی به زندگی خود بخشید و هم برای ارتقای سطح باورهای مردم در مورد زندگی، آن را برای ایشان تجویز کرد. لذا بررسی مفاهیم عرفانی در دیوان شهریار و تشریح و تبیین آنها برای شناخت ابعاد فکری شهریار لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

۱-۳: پرسش‌های تحقیق

در این رساله سعی شده است به سوالاتی درباره‌ی عرفان شهریار پاسخ داده شود. اینکه آیا عرفان، دغدغه‌ی واقعی او بوده یا فقط چند اصطلاح عرفانی را در دیوانش آورده است؟ و یا اینکه توجه به قرآن و معنویات چه تأثیری در زندگی او گذاشته است؟ در عرفان پیرو چه کسی بوده است؟ و آیا طریقت او را از شریعت بازداشته است یا در کنار هم و مکمل همدیگر بوده اند؟ و پرسش‌هایی از این قبیل.

۱-۴: اهمیت و ضرورت تحقیق

عرفان شهریار، موضوعی است که می‌تواند به عمده‌ترین قسمت اندیشه و زندگی شاعر بزرگ، شهریار بپردازد؛ زیرا پی بردن به شخصیت و روحیات و اخلاقیات شاعر، کمک بزرگی به درک و دریافت اشعار او می‌کند. عرفان نیز که طیف گسترده‌ای در میان اشعار شهریار دارد، یکی از شاخصه‌های شخصیتی اوست که باید مورد توجه و بررسی قرار داده شود تا علاقه‌مندان به شهریار با این جنبه از زندگی و افکار او نیز آشنایی پیدا کنند.

۵-۱: پیشینه‌ی تحقیق

درباره‌ی عرفان، تحقیقات زیادی انجام شده است بنابراین، مقاله و رساله و کتاب‌های زیادی در این زمینه وجود دارد؛ اما در مورد عرفان شهریار، به جز دو مورد مقاله‌ای که مرقوم شده است و اشارات کوتاهی که در برخی کتاب‌ها آمده است، نوشته‌ی دیگری وجود ندارد. لذا موضوع عرفان شهریار برای این رساله انتخاب شد تا تکمله‌ای بر آن دو مقاله و راهگشایی برای مقالات و رساله‌های بعدی باشد.

۶-۱: اهداف تحقیق

هدف از این تحقیق، بررسی مباحث عرفانی در شعر شهریار از جمله تحقیق پیرامون برخی از مقامات و احوالات عرفانی و همچنین بررسی بعضی از اصطلاحات و بینش‌های عرفانی است. تا با این طریق، خواننده با نگاه عرفانی شهریار و با اندیشه‌ها و اشعار عرفانی او آشنایی پیدا کند. در این تحقیق سعی شده است تا ابیاتی فراخور هر مبحث عرفانی از دیوان شهریار انتخاب شود تا تأییدی بر عرفان شهریار باشد.

۷-۱: روش تحقیق

در این تحقیق، ابتدا دیدگاهی نسبت به کلیات عرفان در نظر گرفته شده است و با توجه به آن اصول و تعاریف و مباحث، اشعار شهریار در دو جلد دیوان او مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته است تا با آن مضامین تطبیق داده شود و مثالی برای آنها باشد. همچنین با یادداشت‌برداری و فیش‌برداری از کتاب‌ها و منابع موجود، اطلاعاتی جمع‌آوری شده و در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است.